

H. Tóth István–Radek Patloka

ÍRÁSJELEK AZ EGYSZERŰ MONDAT VÉGÉN

(Magyar, orosz és cseh példákkal)

Tekintettel arra, hogy a művészet a normák töréseként is felfogható, a helyesírási norma megszegése természetes és hatáskeltő művészi eszköz is (H. Tóth–Patloka 2008). Azaz a helyesírás általános kulturális jelenségként is, fontos művészi eszközként is értelmezhető. Erről Keszler Borbála ezt írja: „Az európai írásjelhasználat viszonylag egységes rendszert alkot, s az európai nyelvekben az írásjelhasználat hasonló összefüggést mutat az információ grammatikai megszerkesztésével, a közlés módjával, az információ bírértékével, mint nálunk” (Keszler 2007).

A nyelvtudományon belül az írásjelhasználat kérdésköre nem egyértelmű, hiszen vitatható, hogy a nyelvészetben belül hova tartozik az írásjeltani kutatás. E problémáról Keszler Borbála így vélekedik: „Nebéz lenne a magyar hagyományokon változtatni, s talán nem is szükséges, de fontos tudnunk, hogy az írásjeleknek és az írásjeltannak legalább annyi köze van a grammatikához, a mondatfonetikához, a szövegtanhoz, a stilisztikához, a szemiotikához, sőt a paleográfiához is, mint a helyesírásához” (Keszler 2003).

Dolgozatunkban az egyszerű mondatokat záró legfontosabb mondatvégi írásjelek használatával foglalkozunk az érvényes akadémiai szabályzat alapján (MHSZ, 11. 2007). Nem áll szándékunkban a probléma teljes kínálatát körüljárni, mindössze annak az itt és most legfontosabbnak látott kérdéseit érintjük orosz (Rozen-talj 2000) és cseh (PCP, 2000) adatok fényében, különös tekintettel a magyar mint idegen nyelv és a stilisztika tanítására. E fejtegetésünkben a helyesírási szabályzatunk formálódó 12. kiadására is figyelünk.

Az írásjeleket az adott írásrendszer egyezményes elemeinek nevezzük, felfoghatók szupraszegmentális fonémakként (Gelb 1982) is. Általános funkciójuk az intonációs, a logikai és a grammatikai tagolás. Meghatározóan a mondatrészek, a mondategységek, a csonkamondatok, a mondategészek, a mondatömbök összekapcsolásában, illetőleg tagolásban van szerepük. Ezt a szerepüket árnyalja a kiemelés mellett az is, hogy bizonyos részeket kisebb fontosságúvá tehetnek, így a vessző, a gondolatjelek, valamint a zárójelfajták. Nem feledkezhetünk el a szóközről, más-képpen a térközről sem, ennek is rögzített szabályai vannak.

A magyar helyesírási szabályzat szerint „*az írásgyakorlatban használt sok írásjel közül a legfontosabbak*” (MHSZ, 11., 2007) ezek: a pont (.), a kérdőjel (?), a felkiáltójel (!), a vessző (;), a kettőspont (:), a pontosvessző (:), a gondolatjel (–), a zárójel¹ (()), az idézőjel („”), a kötőjel (–), a nagykötőjel (–).²

A felsoroltakon kívül a magyar szabályzat az egyéb, gyakrabban használt írásjelek összefoglalását is tartalmazza. Ebben az esetben az eredeti felsorolás már megadja a jelek egy-egy mintáját: + az összeadás jele, – a kivonás jele, · a szorzás jele, : az osztás jele, = az egyenlőség jele, % a százalék jele, / a vaglyagosság, a törtszám stb. jele, § a paragrafus jele, fordíts! jele, * vagy ¹ a jegyzet jele, “ az ismétlés jele, ‘ a hiány jele, ° a fok jele, ~ az ismétlődés, illetőleg a megfelelés jele.

A témánkhöz kapcsolódnak a következő tudnivalók:

- az orosz helyesírási szabályok írásjelen az „akadályjelet” értik (= *знак препинания*), és ebben az értelemben a pontuáció a mondatok tagolásának a rendszere. Az orosz mondatok a következő mondatvégi és mondaton belüli írásjelek segítségével tagolhatók: pont, kérdőjel, felkiáltójel, vessző, kettőspont, pontosvessző, gondolatjel, zárójel, idézőjel, három pont;
- a cseh helyesírási szabályok nem írásjelekkel foglalkoznak, ahogyan a magyar szabályzat érti ezt a fogalmat, hanem szó szerint: „tagoló jelekkel” (= *členicí znaménka, interpunkční znaménka*; 'központosítás, interpunkció'). Ezek a következők: pont, kérdőjel, felkiáltójel, vessző, kettőspont, pontosvessző, gondolatjel, zárójel, idézőjel, három pont.

Vagyis majdnem ugyanaz a jelek csoportja, mint a magyar szabályozott írásgyakorlatban, az előbb felsorolt magyar, orosz és cseh jelek között elenyésző a különbség:

- az orosz szabályzatban mondatvégi jelként található a három pont, mondaton belüli jegynek pedig a kötőjel is (ami a magyar nagykötőjel vagy gondolatjel funkcionális megfelelője, a kiskötőjel viszont az orosz összetett szónak a jele, így az ortográfia része);
- a cseh felsorolásban megvan a három pont, amely a magyar felsorolásban nincsen, ugyanakkor magában a fejtegetésben a magyar szabályzat a három pont használatát is említi;
- a cseh felsorolásban nincsen kötőjel és nagykötőjel, a cseh szabályzat a kötőjel használatát is leírja, de nem az írásjelhasználat fejezetében. A nagykötőjel megfelelője nem létezik a cseh helyesírásban, a magyar kötőjel, nagykötőjel, gondolat-

¹ Ahogy fentebb említettük, az írásjelek felsorolásához nem kapcsolódnak minták, ezek, azaz a zárójelekben adott példák csak jelen dolgozatunkban szerepelnek. Azért lett ez a gömbölyű/kerek zárójel, mert mind a magyar, mind az orosz és a cseh helyesírás a zárójelek típusai közül éppen ezt a típust tartja elsődlegesnek. A cseh helyesírás arra figyelmeztet, hogy emellett más típusúak (formájúak) is lehetnek a zárójelek (a magyar szabályzat erről nem beszél), például: // [] < >.

² Az eredeti felsorolás nem tartalmazza a megnevezett jelek egy-egy mintáját.

jel formailag hasonló jelhármashból a cseh helyesírás csak a kötőjelet és a gondolatjelet ismeri.

Az említett írásjel-használati rendszerek összehasonlításakor láthatjuk, több olyan terület van, amelyek hiányoznak innen, vagy onnan. Ennek főleg az az oka, hogy ezek a területek csak az egyik nyelvben fontos jelenségek, a másik nyelvben nem szereplő vagy csak marginális jelenségek. Most azokra a jelenségekre koncentrálnunk az egyszerű mondatokkal kapcsolatban, melyek mind a három nyelvben fontosak a sikeres írásjel-alkalmazás aspektusából. A magyar, az orosz és a cseh helyesírás az egyszerű mondatokat záró írásjelek kérdésében általában egyezők.

Mind a magyarban (1³), mind az oroszban (2) és a csehben (3) a kijelentő mondat végére pontot teszünk, a kérdő mondat végére kérdőjelet (4, 5, 6).

A magyar helyesírási szabályzat ma is érvényes 11. kiadása a beszédhelyzetre tekintettel rögzíti, hogy az egyszerű kijelentés végére a közlés szándékát érzékeltető, pontot, az egyszerű kérdő mondat végére kérdőjelet teszünk. Az 12. helyesírási szabályzattervezet semmit nem változtat az eddigi elméleten és gyakorlaton (7). Vannak a magyarban olyan felszólító alakú mondatok, amelyek közvetett felszólítást, sőt utasítást fejeznek ki. Ezeket is ponttal zárjuk, éppen a felszólítás, az utasítás közvetett volta miatt (8).

Az oroszban ponttal zárjuk az egyszerű kijelentést valamint az olyan felkiáltó mondatot, amelynek az intonációja nem felkiáltó (9). Pont van a kiegészítő jelentésű mondatok előtt is (10). Kérdőjelet tesz az orosz a kérdést tartalmazó egyszerű mondat végére (5). Ezt előírásos módszernek nevezik.

A cseh szabályzatban az az általános elv található, hogy ponttal olyan mondatot zárnak, amelyet más írásjellel nem jelölnek. Ez a relativitás elve, a választási lehetőség megadása. Hozzáteszik, hogy legfőképpen a kijelentő mondatokat zárja a pont.

(1) *Sok lúd disznót győz.*

(2) *Восток алел. (Пушкин)*

(3) *Univerzita Karlova byla zalo ena v roce 1348.*

(4) *Ki látta?*

Elmeséljük-e nekik?

Szereted a zenét?

(5) *Ты уже пришёл?*

Кто пришел?

Придёт ли Ваня?

(6) *Príblásíš se do soutě e?*

O čem se včera jednalo?

Kam na dovolenou?

³ Az így, zárójelben közölt szám, illetőleg számok a külön tördelt egyes magyar, orosz, cseh nyelvű példákra és példacsoportokra utalnak.

- (7) *Jóból is megárt a sok.
Meglátogattok-e holnap?*
- (8) *Válasszunk egy-egy verset ezekhez a motívumokhoz: szeretet, család, anyaság, béke.*
- (9) *Ну, ладно, пошли.
Сходим в кино.
Пока ничего не предпринимай.*
- (10) *Ей стало легче. Но не надолго.
Было тихо. И вдруг послышался шорох.*

A felkiáltójel használatával kapcsolatban különbségeket találunk. A vizsgált helyesírási rendszerekben a beszélő szándékával, illetőleg a kommunikációs helyzettel van összekötve a felkiáltójel alkalmazása a felkiáltó, az óhajtó és a felszólító mondatok zárásakor. De fontos különbség van e szabályzatok (és használatuk) között.

A magyarban az egyszerű szerkezetű felkiáltó, felszólító és óhajtó mondatokat felkiáltójellel zárjuk a helyesírási szabályzatunk 11. és a formálódó 12. kiadásának a vonatkozó követelménye szerint is (11). A kérdő alakú magyar felszólítások és felkiáltások végén a szokás alapján felkiáltójelet használunk, így adunk nagyobb nyomatékot az érzéseinknek a kommunikációs helyzetben (12).

Az oroszban az egyszerű szerkezetű felkiáltó mondat végén felkiáltójelet használunk (13). Egy-egy egyszerű mondaton belül meg is ismételhetjük a felkiáltójelet (14). Jelentésárnyalatoktól függően az egyszerű felkiáltó mondat végén felkiáltójelet, kérdőjelet vagy mind a két jelet egyaránt kitehetjük az oroszban (15).

A felkiáltójelet a csehben (16) csak akkor használjuk, ha hangsúlyozni akarjuk a felszólítást vagy az óhajtást – egyébként az ilyen mondatokat ponttal zárjuk. Ezt a megoldást felfoghatjuk úgy is, hogy a szövegalkotó választása érvényesül, mert az oroszban általában a felkiáltójelet kell használnunk, ha úgy intonáljuk.

Felkiáltások végén, akkor is, ha más típusúak a mondatok, mind a magyar, mind a cseh szabályzat szerint felkiáltójelet írunk (17, 18). Ez a jelenség a különböző nyelvek helyesírási rendszerében változatos formában él, erről Keszler Borbála ekképpen ír: „A korábbi időkben szigorú szabály írta elő, hogy a felszólító mondatok végére felkiáltójelnek kell kerülnie. Ma egyre több európai szabályzat és grammatika tiltakozik ez ellen a szigorú megkötés ellen, s azt vallja, hogy a felszólító mondatok után nem szükséges minden esetben a felkiáltójel, csak ha nyomatékos a felszólítás (...)” (Keszler 2007).

- (11) *De soká jön a tavasz!
Bárcsak sikerülne a tervem!
Azonnal idejössz!*
- (12) *Nem viszed el mindjárt!
Miért ver engem a sors!*
- (13) *Верно! Верно! (Вс. Иванов)
Он меня любит, так любит! (Чехов)*
- (14) *Играл! проигрывал! (Грибоедов)*

- (15) *Heужели вы этого не знаете!*
Heужели вы этого не знаете?
- (16) *MLč!*
Pojď honem, Jirko!
Na brzkou sbledanou!
Stát!
Bě pryč!
Ké bychom se dočkali úspěchu!
Umět tak zpívat!
K počtě zbraň!
- (17) *Engeded el azonnal!*
Meddig sújt Isten engemet!
- (18) *S tím nechci mít nic společného!*
Ta kniha je velmi zajímavá!

A felkiáltójel használatának természetesen jelentős hatása lehet a szöveg stilisztikai értékére, különösen akkor, ha „*a szabályostól eltérő használata nyomatékosítja a stílusbatást*” (H. Tóth–Patloka 2008) (19).

- (19) *Ötszáz, bizony, dalolva ment*
Lángsírba velszi bárd:
De egy se bírta mondani,
Hogy: éljen Eduárd. –

Ha, ba! mi zúg?... mi éji dal
London utcáin ez?
Felköttem a lord-majort,
Ha bosszant bármi nesz!

Áll néma csend; légy szárnya bent,
Se künn, nem ballatik:
„Fejére szól, ki szót emel!

Király nem albatik.” (Arany János: *A walesi bárdok*)

A cseh szabályzattól eltérően a magyar szabályzat a mondatzáró írásjelek halmozásának a lehetőségét is említi, példákkal és írásjelváltozatokkal: *?! , ?? , !!!* stb. (20). Ezzel kapcsolatban arra hívjuk fel a figyelmet a stilisztikával foglalkozó könyvünkben, hogy: „*A kérdő- és a felkiáltójel együttes alkalmazása a versben beszélő, illetőleg a narrátor érzelmeiről, indulatáról, esetleg már az álláspontjáról vagy a kétségeiről ad előjeleket*” (H. Tóth–Patloka 2008) (21.).

Az orosz szabályzat nem tekinti át külön a mondatvégi írásjelek ismétlésének a lehetőségeit, hanem a felkiáltójel használatának szánt alfejezetben említi meg, hogy a jelentésárnyalattól függően a kérdőjel + felkiáltójel halmaz is elfogadható (22). Ettől függetlenül az írásjelek kombinációi elég változatosak az orosz sajtó-

ban, a kortárs irodalomban, illetőleg a társalgás nyelvében, ami viszont leginkább a stilisztika, valamint a retorika területe (15).

(20) *Hogy gondoltad ezt?!*

Igazán??

Igen!!!

(21) *Szép magyar leventék, aranyos vitézek!*

Jaj be keservesen, jaj be búsan nézlek.

Merre, meddig mentek? Harcra? Háborúba? (Arany János: Toldi)

társ

a

dalom

ban élünk

a

mi

társ

a

dal

mi (!?)

belyzetünkben meg

éppenséggel nem

kell elkeseredned azért (Kányádi Sándor: Reggeli rapszódia)

(22) *Неужели вы этого не знаете?!*

A továbbiakban a három pontnak elsősorban az egyszerű mondat végén történő alkalmazását vesszük szemügyre. A magyar szabályzat az írásjelek használatát bevezető szövegében nem említi meg a három pontot a felsorolt írásjelek között, szemben az orosz és a cseh szabályzattal. Ugyanakkor a helyesírási szabályzatunk jelenleg érvényes 11. kiadásának 264. pontjában, a tervezett 12. kiadás 267. pontjában iránymutatást olvashatunk ennek az írásjelnek a felhasználására.

A három pontnak a magyar, orosz és cseh nyelvben azonos a használatuk, s megállapíthatjuk: ez az írásjel, azaz a három pont határsávban levő, alapvetően több funkciójú írásjel. A három ponttal tagolhatunk, elkülöníthetünk, összekapcsolhatunk, kiemelhetünk, közbeékelhetünk, befejezetlenséget jelölhetünk s használhatjuk akkor is, ha a kihagyást akarjuk feltüntetni. Mindenképpen hat a három pont az írója és az olvasója képzeletére, értelemére és érzelmére egyaránt. Mivel gyakran állhat a három pont az egyszerű mondat zárásaképpen is, ezért itt és most szükségesnek tartjuk a vele való foglalkozást.

A három pont mind a magyarban, mind a csehben főleg befejezetlenséget jelent (22, 23). Az orosz szabályzat szerint a befejezetlen kifejezés, a beszéd megszakítását kijelölő mondat, a gondolatok közötti átjárást kijelölő mondat végén álló írásjel a három pont (24). A három pont funkciói közé tartozik, hogy jelezze szöveg részének a kihagyását, például idézetben is (25, 26). Más lehetséges funkciója a három

pontnak a szakadozott beszéd jelzése a cseh szabályzat szerint (27). Megtoldja a cseh szabályzat a tudnivalókat azzal, hogy a három pont bizonyos alkalmazásakor (= a befejezetlenség és a kihagyás funkcióban) gondolatjel állhat.

- (22) *Beszéld el, ah ...! hogy ... gyalázat reánk!*
Nem elég, hogy mint tölgy kivágatánk:
A kidiült fában órló szű lakik ...
A bonfi bonfira vádaskodik. (Tompa Mihály)
- (23) *Peníze nebo jídlo... O čem mů e chudý člověk mluvit!*
Nejednou jsem si na vás také vzpomněla, e snad byste..., ale to jsem jen tak vzdechla.
- (24) *Дубровский молчал... Вдруг он поднял голову. (Пушкин)*
В департаменте... но лучше не называть, в каком департаменте (Гоголь)
- (25) *... s rendezni végre közös dolgainkat, / ez a mi munkánk... (József Attila)*
- (26) *Masarykovi se vyznam krásné literatury jeví v tom, e „veliké masy národní přijímají z umění... své ideály mravní a sociální.”*
- (27) *Pak se přece jenom zmu il, a poblédnuv do očí své třídy, zkamanělé zlou předtuchou, chraptavě koktal: „Vaši... vaši... spolu áci... byli zat čeni... Jaké... absurdní... nedorozumění... moji... moji áci...”*

Az egyszerű mondatokat záró írásjelek stiláris kérdéseire is szükséges és hasznos figyelmet szentelnünk a velük kapcsolatos helyesírási problémák elemzése mellett.

A **felkiáltójel** a határozott felszólítás, az erős érzelmek, így a felkiáltás, a felindultság, a fenyegetés bevált, hatásos eszköze.

Engedj meghalnom, Édes!
És gyujts majd tüzet, ébes
lángokkal égess meg! égess!
Engedj meghalnom, Édes!
 (Radnóti Miklós: *Engedj*)

Jelentőssé teszi a felkiáltójel a poétikai szövegművet, ha az már a cím olvastán szembeszökik, például: *Világosságot!* Petőfi Sándornál, *Levegőt!* József Attila alkotásában. A szabályostól eltérő a felkiáltójel használata, az nyomatékosítja a stílushatást.

Néma gyökér kiabálj, levelek kiabáljatok éles
hangon, tajtékzó kutya zengj, csapkodd a habot, hal!
rázd a sörényed, ló! bömbölj bika, ríjj patak ágya!
ébredj már aluvó!
 (Radnóti Miklós: *Száll a tavasz* – Előhang az Eclogákhoz)

Stíluskutatók rámutattak arra a költészeti különlegességre, miszerint Ady Endre tudatosan nem használt felkiáltójel még az erősen motivált indulatszavak jelenléte-

kor sem, ugyanígy a felszólító módú igealakok után sem. Ezáltal is szakítani akart a költő a klasszikus formákkal, mivel a szavai, kifejezései erőt sugárzó, érzelmmel telített hatásának nagyobb jelentőséget tulajdonított.

*Dózsa György unokája vagyok én,
Népert siró, bús, bocskoros nemes.
Hé, nagyurak, jó lesz tán szóbaállni
Kaszás népemmel, mert a Nyár heves.*

(Ady Endre: *Dózsa György unokája*)

A **kérdőjel** nélkülözhetetlen érzelmkifejező a költészet világában. A stilisztikával behatóbban foglalkozók egyetértenek abban, hogy az értelmi és érzelmi alapú hangsúlynak, hanglejtésnek, hangmenetnek (= az intonációnak) a vizuális eszköze, mivel az írásjelek tulajdonképpen vizualizálják az intonációt.

Szembeszökő a kérdőjelek halmozása Kölcsey Ferenc „Elfojtódás”-ában, ahol nyilvánvaló, hogy erős feszültséget indukál, ezáltal érezhetjük a szentimentalista stílus finomságát, s szinte hallhatjuk a versben beszélő panaszos hangját.

Kölcsey Ferenc: *Elfojtódás*

<i>Ó, sírni, sírni, sírni, Mint nem sírt senki még Az elsüllyedt boldogság után; Mint nem sírt senki még Lefelső pontján fájdalomnak, Ki tud? Ki tud?</i>	<i>Ab, fájdalom – Lángoló, mint az enyém, csapongó s mély, Nincsen több, nincs sehol! S mért nem forr könnyű szememben? S mért, hogy szívem nem reped meg Vérözönnel keblemen?</i>
---	--

Nem ritka a kettős kérdőjel valamint a kérdő- és a felkiáltójel együttes alkalmazása, kiváltképp akkor, ha némi fenyegetés is felsejlik az információ mélyéről.

*Az eltemetett dalokat ki költi fel?
bova lettek az istenbangú, meződalú pacsirták?
a városok, bérbázak, kövek szószólói,
a sétaterek, padok szerelmesei?
a nyomor szent hangjai?
tűz világló fényei?
munka apostolai? – –*

(Bartalis János: *Új élet köszöntése tavasz jöttén*)

Így beszél a bárány s nekem felelni kell. De felelhetek-e egyebet, mint azt, hogy az én keresztény bitem szerint csak az olyan élet szent, amely lelket hordoz. És az csakugyan szent?!

(Tamási Áron: *Szülőföldem VII.*)

Találkozhatunk hármaskérdőjellel is, például a humor érzékeltetésére, a különös érzelmi töltettel intonált mondatszók és a buzdító szók alkalmazásakor is.

*Megszokták? – meg tudad te szokni
– (volt benne részed) – a kapát?
Emlékszel? Emlékezz apádra!
mit szokott ő meg? A halált!
Sorsa derekán mit szokik meg
Mind-mind – (hisz tudod) – a szegény?
(Illyés Gyula: Nem menekülhetsz)*

Félbeszakító jelnek is nevezhető a **három pont**, hiszen a közlésfolyamat megszakadására, a gondolat befejezetlenségére utal. Ez az írásjel a kihagyás eszközéül is szolgálhat.

*Fa leszek, ha fának vagy virága.
Ha harmat vagy: én virág leszek.
Harmat leszek, ha te napsugár vagy...
Csak hogy lényink egyesüljenek.
(Petőfi Sándor: Fa leszek, ha...)*

*Ki ismerheti a férfit... az embert? ...
(Kafka Margit: Színek és évek)*

A három egymást követő pont érzelmi jellegű szünetet is közölhet, leggyakrabban a túlaradó örömet, lelkesedést, esetleg a nyomasztó fájdalmat, ugyanakkor a mondanandó továbbgondolását is jelölheti.

*S a kis szobába toppanék...
Röpült felém anyám...
S én csüggtem ajkán... szótlantul...
Mint a gyümölcs a fán.
(Petőfi Sándor: Füstbement terve...)*

*Mily temérdek munka várt még!...
Mily kevés, amit beválték
Félbe-szerbe,
S bány reményem hagyott cserbe!...
(Arany János: Epilógus)*

A három pont is olyan írásjel, amelynek a stilisztikája különösen fontos; Szende Aladár kimondottan így fogalmazza meg: „(...) a hárompontos írásjel használatának kérdése inkább tartozik a stilisztikába, mint a helyesírásba” (Szende 2007).

Azzal az érdekes megoldással is szembesülhetünk, hogy alkalmilag, különböző szerzőknél nemcsak a három pont (= ...), hanem esetenként négy vagy két pont írásjellel találkozhatunk. Arany János különösen szerette a pontozást. De ez a jelenség már valóban nem a helyesírás kérdése, inkább a stílustörténeti kutatásé.

Önkénti száműzés lón menedéke....? (Arany János: A rodostói temető)

Összegezés

Az általunk vizsgált, az egyszerű mondatokat záró írásjelek nagyobb részben a beszélő szándékára, a közlés helyzetre tekintettel jelölik a mondat fajtáját, ugyanakkor annak az intonációját is érzékeltetik, mintegy előírják. Szerepet játszanak ezek az írásjelek a közlemény stílusértékének a szerveződésében, megnyilvánulásában is. Kétségtelen, hogy az írásjelhasználat valóban multidiszciplináris tudományág és nem csak a nyelvi normativitás moduljában.

Az ezekre a problémákra irányított külön figyelem segítheti a magyar nyelvet idegen nyelvként tanulókat a magyar helyesírási rendszer logikájának a megismerésében, a nélkülözhetetlen és alapos helyesírási valamint a körültekintő stilisztikai elemzésben szükséges kompetencia megszerzésében.

Kitekintésül: az összetett mondatokat záró írásjelekkel, a tagmondatok közötti írásjelekkel, a mondatrészek közötti írásjelekkel, a közbevetés valamint az idézés helyesírási és stilisztikai problémáival más dolgozatunk keretében foglalkozunk.

Irodalom

- A magyar helyesírás szabályai.* Tizenegyedik kiadás. Akadémiai Kiadó. Budapest. 2007.
- H. Tóth István–Radek Patloka 2008. *Kettős tükrök. A stilisztikáról magyarul – a magyarról stílusosan.* Kézirat. (Megjelenése: 2009.) Károly Egyetem Filozófiai Fakultása. Prága.
- Keszler Borbála 2003. A magyar írásjelhasználat és Európa. *Magyar Nyelvőr* 127: 24–36.
- Keszler Borbála 2007. A magyar írásjelhasználat jellemző sajátosságai. *Hagyomány és újítás a helyesírásban.* Eszterházy Károly Főiskola Líceum Kiadó. Eger. 2007.
- Keszler Borbála–Lengyel Klára 2002. *Kis magyar grammatika.* Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.
- Szende Aladár 2007. Az írásjelek haszna. *Hagyomány és újítás a helyesírásban.* Eszterházy Károly Főiskola Líceum Kiadó. Eger.
- Mukařovský, Jan 1936/2000. Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty. In: Červenka, M.–Jankovič, M. (eds). *Jan Mukařovský, Studie I.* Host. Brno.
- Pravidla českého pravopisu.* Academia. Praha. 2000.
- Розенталь Д. Э. 2000. *Русский язык. Орфография и пунктуация.* Рольх. Москва.